

L'inquisidor Nicolau Eimeric

Al segle XIV, el fill de Girona que de nen van adoptar els dominics, de gran es va convertir en un personatge fonamental de la Inquisició gràcies al fet d'haver escrit el *Directorum Inquisitorum*, un llibre en què explicava com i per què s'havia d'anar en contra dels heretges i, també, de les bruixes.

Text > JORDI ARBONÈS (NIF)

Fotos > CLAUDI VALENTÍ

Som a l'època medieval, un temps durant el qual la religió cristiana està lligada al poder. A Catalunya hi corren personatges sinistres de diversa envergadura. S'ha d'estar bé amb Déu. Qui serveix Déu als pobles són els ça-bruixes. Les autoritats els reclamen. És gent que arriba a les poblacions i fa despullar i agenollar la majoria de dones a la plaça pública. Llavors, el «mestre» n'assenyala alguna i la qualifica de *bruixa*. Si és lletja, pobra i té un senyal al cos, està condemnada. Són professionals perquè cobren un tant per cada bruixa descoberta. Després, desapareixen. La població ho ha d'acceptar. Sempre són dones pobres. Com a exemple cal esmentar el més famós: Joan Malet de Tarragona, un morisc coix, pobre i fuster. Tothom el reclama a l'hora de buscar bruixes. Ha aconseguit fer-se famós.

Alexei Martí, en el seu estudi *Els jueus i la inquisició a Catalunya als segles XIII-XVI*, descriu Girona:

«Els eclesiàstics constituïen un sector privilegiat, força nombrós. La reacció en contra d'una església poderosa i allunyada de la doctrina de Crist fou protagonitzada per un grup beguí (religiosos laics - 1320), tres membres del qual moriren a conseqüència d'una condemna inquisitorial. D'altra ban-

>> Placa que recorda en quin lloc de Girona va viure l'inquisidor.

>> Capitell de la Catedral, amb el detall d'una tortura.

>> Carrer de Cúndaro.

da, la decadència moral de molts monestirs era ben manifesta a la ciutat del segle xv. A la Girona del segle xiv i xv trobem esclaus tàrtars, sarraïns, russos, etc. [...] El seu valor depenia de l'edat i de la utilització per al treball. Exercien de criats, d'objectes de producció i de plaer, i en posseïen totes les classes socials, fins i tot alguns clergues».

A Catalunya es feia cas als caçabruixes com Malet, i a la dona assenyalada se la penjava. Era un ritual de «neteja» fet per tal que el poble quedés net del Diable i tingués un futur millor —sense tempestes i amb bones collites. Al final, la Inquisició va detenir Malet quan corria per València i el va cremar. S'havia convertit en un personatge incòmode i la gent l'atacava.

En una societat submissa, sacrificar heretges, sobretot dones, era habitual. Amb la mort de les «buixes»

s'expiaven els pecats i es fugia de les maltempsades del destí. Els sacrificis humans eren una pràctica acceptada a tot Europa. En aquella època, s'estava condemnat a servir l'amo del comtat o el rei. Llavors, la religió cristiana s'havia apoderat d'Occident. La sang vessada va ser, durant segles, l'única veritat de Déu.

L'horror

Els comtes, jurats, vescomtes i l'elit que seguia el poder teològic de l'Església obeïen i no es preocupaven ni de les bruixes ni dels heretges; d'això se'n cuidava el Sant Ofici. De tota manera, en cap caça de bruixes mai no s'acostumava a assenyalar una filla o una dona de l'elit. Sempre s'assassinaven dones pobres. Una sentència, una foguera o una forca.

La Inquisició, el poder suprem, va crear una estructura criminal a l'em-

para de la monarquia. Als reis només els importaven la guerra i els impostos.

Actos de fe

A Espanya es van muntar els *actos de fe* a partir del segle xv. Eren un espectacle teatral presentat com un muntatge definitiu a l'hora d'atemorir la població. Es tractava de fer servir una escenografia de gran impacte que representava el judici final. Se seguïen les pautes d'Eimeric. La Inquisició jutjava els heretges, i un cop se'ls sentenciava eren entregats als poders civils perquè els cremessin. Els inquisidors no podien anar en contra del setè manament: «No mataràs».

El llibre de fra Eimeric representa una manera de fer i d'atacar els díscols i els estranys. Per l'Església tothom era culpable; el pecat original ho especificava. El mestratge de fra Nicolau va arribar fins al segle xx.

La bruixeria es va assumir com una pràctica nefanda i es va considerar un delictes. Representava que les bruixes copulaven amb el Diable, mataben nadons i volaven; se les va considerar part d'una xarxa conspiratòria del maligne. No eren rebels ni tampoc volien subvertir el poder; només eren dones. Aquest era el seu pecat: ser dones. Fertil·leres, metzineres que ajudaven la població gràcies al seu coneixement. L'Església maldava per governar fins al final dels temps una població servil i inculta. Les dones eren el boc expiatori. Un segle després, la mentalitat d'Eimeric continuava vigent, i el 1492, quan l'Església espanyola va exportar l'horror a ultramar, al nou continent no hi havia bruixes: només infidels que s'havien de detenir, batejar i, després, matar.

Eimeric defensava la mort d'una persona o de moltes perquè, al final, els bons catòlics se salvessin. Va ordenar travessar la llengua dels heretges amb un clau perquè no blasfemessin més. La sang dels uns purificava la salvació dels altres. Tot això recorda Ingmar Bergman, el cineasta suec que, en algunes pel·lícules com *El setè segell*, explica amb un magnífic blanc i negre com eren la vida i les creences d'aquella època. Molts pobles tenen una referència tenebrosa en el seu passat. Trobem un munt de judicis a les comarques gironines i, també, execucions en moltes poblacions com

>> El llibre d'Eimeric es pot trobar a la Biblioteca Carles Rahola.

>> El manual, en què es detallen diverses formes de tortura.

ara Sant Feliu de Pallerols, Susqueda, Rupit, Tavertet o Viladrau, on es van executar catorze dones a la forca.

L'inquisidor

Pau Castell escriu en la seva tesi doctoral *Orígens de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV-XVI)*: «La creença en un grup de persones que havien abjurat de la fe i que adoraven i servien el Diable és un dels elements centrals que defineix l'estereotip de la bruixa. Aquesta creença beu d'una llarga tradició de condemna de l'heretgia, vigoritzada en els darrers segles medievals en paral·lel a les noves reflexions de tipus demonològic i a la preocupació creixent per suposades confabulacions malignes que atemptaven contra la Cristiandat».

Nicolau Eimeric havia estudiat a Tolosa de Llenguadoc i a París, i el papa Innocenci VI el va nomenar inquisidor general de la Corona d'Aragó. La derivada de Nicolau Eimeric, el gran inquisidor, va ser vigent fins al final de la Inquisició: representava que, aleatòriament, s'havia d'acusar una sèrie de persones per ser infidels o desafectes a l'Església. Va escriure el llibre de consulta dels inquisidors, el *Directorium Inquisitorum*. Molts acusats fugien del seu poble i llavors se'ls cremava «en estàtua». Durant l'acto de fe, a banda de cremar persones vives,

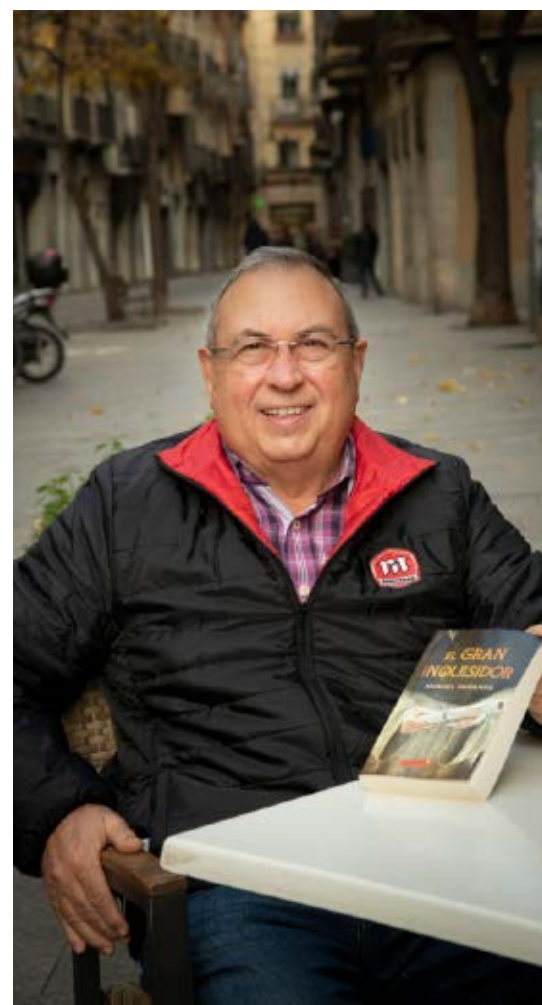
també, es cremaven figures de fusta que representaven els fugitius, exiliats o morts. L'espectacle de la mort que havia creat l'Església tenia un bon predicament entre la plebs, que gaudia de les execucions públiques. Era catàrtic veure com es cremava o es penjava un enemic del poble i, sobretot, de Déu.

A Girona, sembla que se'n va fer algun, d'acto de fe. El circ de la mort corria per les províncies. El suprem espectacle de la repressió era habitual. Aleshores, la Inquisició havia pres una categoria —era semblant al Tribunal Suprem actual. Uns jutges decidien sobre la vida i la mort; no existia la presumpció d'innocència. La justícia feia cas als delators, els quals eren salvaguardats. Havia de ser exemplar.

Tothom seguia les disposicions dels jutges. A l'edat mitjana, els sociòpates, els sàdics i els assassins en sèrie havien aconseguit ser déus. Era una religió de pecat, culpa i penediment —delacions, tortures i mort.

Mala gent

El llibre de fra Eimeric és un magnífic relat d'odi. Un viatge a l'infern. Mal escrit i replè de sevícies humanes. Recular al segle XIV impressiona, perquè la repressió es manifesta com una realitat pura i dura. S'entén el govern del món a partir de la ignorància i el

>> L'escriptor Miquel Fañanàs, que ha escrit sobre l'inquisidor.

servilisme. Recorda George Orwell i el llibre *1984*: tota societat ha de funcionar gràcies a l'odi. L'odi als altres i als teus. El poder, per mantenir-se, necessita alimentar l'odi. Una dinàmica repressiva que a Espanya i a Catalunya va funcionar, en diverses vessants, fins a la mort del sàtrapa de Franco.

Al llibre, Nicolau Eimeric no manifesta cap obsessió per les bruixes. Va en contra dels jueus i dels musulmans d'una manera genèrica. És un inquisidor de pedra picada que creu que s'ha d'atacar els heretges i els blasfems. Les bruixes són víctimes col·laterals, púrria com els mags, les fetilleres, les remeieres, els endeviners, els quiromàntics i els alquimistes.

Eimeric escriu per als jutges supremes. És ambiciós. Sap que crea una obra que fins llavors no s'havia escrit. No s'entreté en qüestions perifèriques; va al gra. El sistema de tortura s'acaba decidint en cada zona. La «República de Déu» aporta un sistema per aplicar el dolor i el turment. També, d'aquesta època, trobem el *Malleus Malificarum* ('martell de les bruixes'), escrit per dominics alemanys, que va servir de guia per matar moltes dones.

Eimeric detalla com s'ha d'interrogar els heretges i també els jueus i els musulmans. Relata, emparant-se en la Bíblia, com s'ha d'aplicar la tortura, i defineix a qui s'ha de matar, cremant-lo o penjant-lo. L'objectiu d'Eimeric era escampar una por visceral

a tota la població, i en el seu llibre ho manifesta. La por a pensar, a ser infidel, a llegir llibres prohibits i a ser acusat de blasfem (qualsevol frase en contra de Déu condemna). Por a estar viu. S'havia de delatar els veïns i els familiars. Era un sàdic fastuosament cruel i un innovador, perquè, al segle XIV va ajuntar la criminalitat ideològica amb la llei. Quan se sentenciava un heretge, l'Església se'n quedava els béns (no n'havia de donar comptes a ningú) i la seva casa es cobria de sal. La família no hi podia continuar vivint; estava proscriu. El presoner era cremat, però abans es tenia cura que durant l'interrogatori i la tortura no morís. Havia de passar per una llarga agonia que els botxins aplicaven amb precisió. Eren experts a perllongar el dolor. Encara que l'acusat expressés el seu penediment (acostumava a passar), seguint els consells d'Eimeric no se l'havia de creure. La sentència estava dictada *a priori*. Qui es penedia ho feia per culpa del Diable.

El llibre

Sembla que Nicolau Eimeric va escriure el llibre a Avinyó. Era l'època del Cisma d'Occident. Hi havia dos papes, l'un a Avinyó i l'altre a Roma. Llavors, l'orfe recollit pels dominics de Girona que havia arribat a ser una persona important va ser desterrat i va anar a Avinyó, on va acabar el llibre. El *Directorum Inquisitorum* havia

>> Referència a una víctima d'Eimeric, al Museu dels Jueus.

sorgit abans que la impremta. Més endavant es va traduir a altres llengües. Se'l va adaptar a cada inquisició. Dins d'un món tan tenebrós com era el de la Inquisició transfronterera, va ser un *best seller*. La trajectòria d'Eimeric és complexa i estranya. És un personatge que va estar a favor d'un rei i d'un altre i d'un papa i del contrari, que es va apuntar al cisma i que després el

>> La bruixa de la Catedral.

va abandonar per tornar a Barcelona; tant era rebutjat com acceptat. Un home que sempre queia dempeus. El rei Pere, *el Cerimoniós*, el va condemnar a ser afogat a les aigües del riu Ter, però Sibil·la de Fortià, de l'Empordà, el va salvar. Els escrits de l'època ens mostren que Eimeric va trobar una finestra d'oportunitat i va escriure, des de la seva alçària intel·lectual (en un llatí malgirbat), un text que serviria de full de ruta per al futur. Hi explica com s'ha d'interrogar el criminal, de quina manera se l'ha d'acorrallar abans de torturar-lo: la tortura com un fet elemental. És un món kafià, ple de referències teològiques i en el qual s'utilitzen un munt d'eufemismes. A banda de discutir sobre el sexe dels àngels, es discutia, amb un llenguatge críptic i ple de conceptes jurídics, sobre la millor manera de torturar i matar. Es parlava de jurisprudència i d'advocats que no podien parlar amb l'acusat i amb prou feines revocar les acusacions. Eimeric recomana anar en contra de la veritat dels fets, perquè la «lleï de Déu» ja ha dictat sentència. L'acusat no es pot defensar explicant fets objectius ni tampoc les bruixes poden al·legar que no saben volar.

Els heretges i les bruixes havien caigut sota el domini del Diable, per això se'ls havia d'eliminar. Ni tan sols morir cremats o penjats no els redimia; eren ànimes perdudes del ramat

de Déu. Amb el seu llibre, Eimeric va crear un corpus repressiu de gran alçària (la por i la culpa), que va durar fins al final del franquisme. Els heretges batejats eren culpables, i els que no, també. L'Església catòlica, la seva ràbia infinita, va començar al segle XIII, amb la instauració del Sant Ofici. Al llibre, Eimeric defensava la tortura d'una manera clara, obscena i, sobretot, des d'un punt de vista «cristià». Es matava la gent pel seu bé.

Vicent Ferrer

Vicent Ferrer era dominic i predicador. Era valencià i va recórrer Europa fent sermons (va passar per Girona i pel sud de França). Se'l coneix per haver intentat reformar els costums morals del món (era ambiciós). El protosant parlava durant hores i, gràcies al domini de l'oratoría, la majoria dels seus raonaments eren seguits per l'Església. Acostumava a ser escoltat per les elits, com ara clergues, juristes i autoritats, i també per centenars de feligresos. Als seus seguidors se'ls encomanava l'atmosfera de paroxisme que creava l'orador. Com Eimeric, fonamentava la realitat gràcies a la por i la ràbia en contra dels heretges, les bruixes i els infidels (amenaçava amb l'arribada de l'Anticrist). La moral fèrria que es desprenia de les seves sentències s'escampava damunt d'un públic analfabet i provocava exal-

tació i fanatisme. D'altra banda, als jueus i als musulmans se'ls obligava a assistir a l'espectacle religiós de Ferrer. Allà eren humiliats públicament i sovint patien atacs ferotges. Els discursos exaltats donaven carta blanca a l'odi. Un odi net i sense matisos. Ferrer pretenia salvar el món del pecat, purificar els cristians i, sobretot, extirpar l'heretgia amb la conversió dels infidels. Era un personatge que arrossegava milers de devots, a Girona i arreu (proclamava l'odi en contra d'altres religions); ell sabia «la veritat», i la gent, quan l'escoltava, entrava en èxtasi, i llavors veien batre les ales de l'Àngel de l'Apocalipsi (ell es denominava així a si mateix). Els monarques l'admiraven i volien escoltar i conèixer el «mestre». Quan era a Girona, Martí l'Humà li va enviar una carta per trobar-se amb ell. La seva única virtut, que potser no el va ajudar gaire a ser sant, va ser que predicava en català.

El Cisma d'Occident

A Nicolau Eimeric no se'l pot prendre d'una manera senzilla: blanc o negre. Era polièdric. Festejava el poder. A Avinyó va fer costat al contrapapa. Nicolau Eimeric va covar l'ou de la serp que va esclatar amb el *Directorum Inquisitorum*. Vicent Ferrer també va estar a Avinyó i, després, va intentar posar pau entre els papes que estaven enfrontats. Per l'Església, el concepte de *cisma* era diabòlic, perquè implicava divisió i pèrdua de poder; un període de crisi viscut a principis del segle XIV —hi havia dos papes enfrontats, lluites de legitimitat sobre qui era el vicari de Déu a la terra i un munt d'embardissades teològiques. La història dels papes és complicada i remet a un munt d'intrigues, assassinats i lluites de poder que s'assemblen a les baralles de les nissagues reials i les dels emperadors. Sembla que el cisma es va resoldre en el Concili de Constança, el 1417, en el qual es va decidir que l'únic papa reconegut per la cristiandat era el de Roma.

Vicent Ferrer no s'entenia amb Nicolau Eimeric, el qual, quan se li havien ensorrat les ànsies de poder, va sortir d'Avinyó d'una manera tranquil·la i reptiliana. En tot cas, quan se'n va anar duia un text fonamental en contra dels heretges. A partir del seu llibre, la Inquisició i els poders locals van disposar d'un llibre reglat,

>> Claustre de l'antic convent de Sant Domènec.

>> Interior de la Catedral.

un manual «canònic» incontrovertible. L'aportació de Nicolau Eimeric al món va ser definitiva; va oferir la coartada ideològica i, sobretot, reglada i ben servida a una comunitat de torturadors i assassins que Vicent Ferrer atiava. Va crear una interpretació de la Bíblia (primer testament), la més terrible i sanguinària del cristianisme; un document que pel fet d'existir justificava la tortura des d'una mentalitat jurídica. Fins llavors ningú no havia sistematitzat l'horror. A partir d'ell hi havia un mètode.

Una de les últimes dones penjades a Catalunya per «bruixa i metzinera», es deia Francina Redorta, era de Menàrguens, Lleida, i del segle XVII. Ens en queda una imatge perquè el jutge, en la sentència, va fer un dibuix de la dona penjada.

Els dominics

S'havien significat prenent decisions posicions en contra dels heretges quan el papa Gregori IX els va encomanar la persecució dels heretges i dels blasfems. Gràcies a la seva obsessiva dedicació a aquesta tasca, no es va trigar a anomenar l'orde amb el malnom de *Domini Canis* (els gossos del Senyor). Feien una persecució tenaç i sense perdó, inclús en contra dels seus, com Giordano Bruno, astrònom, filòsof, matemàtic i poeta que, acusat d'heretge, va ser torturat

abans de ser sentenciat a morir a la foguera.

Els dominics també van focalitzar la seva «neteja» en contra de les bruixes mitjançant una ràbia inclement que es va escampar per tot Europa.

Eimeric i Llull

Nicolau Eimeric i Ramon Llull van ser gairebé coetanis. Eimeric va atacar Ramon Llull de Mallorca d'una manera definitiva, amb llibres i enfrontant-se als seus seguidors de totes les maneres possibles. No podia acceptar de cap manera el pensament de Llull, un filòsof que qualificava d'heretge. El fill de Girona tenia a favor la «lleï de Déu», de la qual, segons ell, Llull, s'havia desviat, allunyant-se de l'ortodòxia doctrinal. No tolerava que un laic que no era frare ni prevere i que tampoc no havia estudiat a la universitat donés lliçons de teologia i fos algú ben valorat per l'Església. No suportava que escrigués i prediqués en català. A Eimeric el va obsessionar Llull. Llull era la ciència i el «Diable» —per Eimeric, qualsevol pensament lliure era una heretgia. Llull s'havia interessat pel factor humà i va fer una obra humanista i molt avançada al seu temps. Al final, Eimeric va escriure un llibre de repressió i mort, i Llull proposava una manera d'entendre la religió i la vida a l'*Ars magna*. De l'obra dels dos, només en queda la de Llull com a sistema fi-

losòfic; un pensament que procura comprendre els neguits de l'ànima i busca solucions als problemes bàsics de la vida. Explicar el món i sense subjugar-lo. La senzilla complexitat de Llull és enigmàtica en molts aspectes perquè mostra el coratge d'emprendre una visió moderna en una societat pobre, fangosa i fanàtica.

Novel·la

El periodista i escriptor gironí Miquel Fañanàs ha escrit la novel·la històrica *El gran inquisidor* (Columna, 2015), basada en la biografia de fra Nicolau Eimeric. L'autor explica que el fet d'haver descobert detalls de la vida de l'inquisidor l'ha dut a fer un viatge interessant (ha buscat la seva làpida en un túnel del monestir dels dominics); una foscor que l'ha dut fins al pou del claustre. Por i misteri. Pareds plenes de làpides. Descobertes que, full a full, duen l'escriptor a endinsar-se en l'edat mitjana. S'ha atrevit, gràcies a la literatura, a remenar en allò que dorm rere les pedres velles del Barri Vell de Girona. Fañanàs diu: «l'Eimeric era estricte, havia de complaure a tothom, però, sobretot, volia fer les coses bé». L'autor ha estudiat el personatge, i per això recalca que «era una persona intel·ligent al servei d'una mala causa». La novel·la de Fañanàs explica planerament una època fosca en la qual paga la pena endinsar-se.